

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА

КНИГОВИДАННЯ ТА ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ СЕРЕДИНИ 80-х – ПОЧАТКУ 90-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Свістельник І. Р. Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті розглянуто роль книговидання і періодичних видань галузі фізичної культури та спорту середини 80-х–початку 90-х років ХХ століття. Проаналізовано тематичну спрямованість провідних журналів та газет і розглянуто книгорозповсюджувальну діяльність галузевого видавництва „Фізкультура и спорт”. Визначено, що у цей період розвивається спортивна наука, впроваджуються теоретичні та методичні дослідження.

Ключові слова: книговидання, періодика, тематика, спортивні засоби масової інформації, видавництво.

Актуальність. У 20-х роках минулого століття у зв'язку з розвитком галузі фізичної культури і спорту формується спортивна періодика — спеціалізовані газети та науково-теоретичні журнали, які висвітлювали проблеми фізичного виховання, пропагували спорт вищих досягнень та здоровий спосіб життя. Особливе значення мало спеціалізоване видавництво, яке заклало фундамент галузевого книговидання. Впродовж років провідні наукові журнали висвітлювали питання спортивної практики та активно пропагували фізичну культуру і спорт. Періодика і книги стали невід'ємною частиною джерельної бази, необхідної фахівцю галузі фізичної культури і спорту [1].

Мета дослідження — дослідити роль книговидання і періодики в розвитку галузі фізичної культури і спорту в середині 80-х — початку 90-х років ХХ століття.

Матеріали дослідження. У середині 80-х років у країні видавали 35 спортивних газет і журналів разовим накладом понад 8 млн примірників. Численними накладами друкували спортивну літературу: тільки видавництво «Фізкультура и спорт» щорічно видавало понад 150 назв спортивних книг та інших видань. Щороку на екрани виходили десятки спортивних фільмів. Обсяги спортивних передач Центрального телебачення і Всесоюзного радіо сягали 1,5 тис. ефірного часу на рік [2]. Поряд зі спеціалізованим видавництвом спортивну літературу видавали «Профиздат», «Просвещение», «Медицина» та ін. Спортивні засоби масової інформації стали авторитетними джерелами формування суспільної думки в країні. Водночас жорстко централізована система державної влади вимагала посилити ефективність засобів масової комунікації та роботу видавництва галузі. Для цього було

необхідно якомога більше видавати книг, брошур, монографій, навчальних посібників, підручників і періодичних видань: газет, журналів, щорічників та інших інформаційних джерел.

Звернули увагу на дотримання вимог до періодичних видань: радили впорядкувати зміст і тематичну спрямованість, домагатися комплексності інформації методичного, організаційного та наукового характеру, ліквідувати паралелізм у публікаціях, чітко дотримуватися вимог у відборі матеріалу до періодичних видань і наукових журналів [3]. Статті про спорт мали висвітлювати внесок країни у зміцнення миру, демократизацію олімпійського руху, показувати боротьбу спортивних організацій проти політичної, расової та релігійної дискримінації у міжнародному спорті; підвищувати ідейний та науково-методичний рівень пропаганди фізичної культури і спорту, покращувати її якість, зміст та ефективність. Засоби масової інформації мали вивчати й узагальнювати досвід пропаганди фізичної культури і спорту, фізичного виховання населення, надавати інформаційно-методичну допомогу лекторам і пропагандистам, заохочувати до обміну досвідом, розповсюджувати практику проведення вечорів запитань та відповідей, циклів лекцій, усних журналів, днів і тижнів спорту тощо.

1987 року на засіданні Всесоюзної ради фізичного виховання було розглянуто питання посилення ефективності масової пропаганди фізичної культури і спорту. Головна теза полягала у тому, що, пропагуючи фізичну культуру і спорт, необхідно враховувати особистісні аспекти засвоєння інформації, пов'язаної з фізичною культурою і спортом, яку розповсюджують різні засоби масової комунікації. Було вирішено посилити координацію пропагандистської роботи всіх засобів масової інформації і пропаганди фізичної культури (телебачення, радіо, газет, журналів, книг, кіно, усної агітації, лекційної

та наочної пропаганди); постійно вдосконалювати зміст засобів пропаганди, інформації та агітації, урізноманітнити їхню тематичну спрямованість, підвищити ідейно-патріотичний рівень повідомлення кожного джерела, каналу, засобів і системи пропаганди фізичної культури та спорту в цілому.

Спортивна періодика мала активно розповсюджувати інформацію про діяльність фізкультурних і спортивних організацій, інформувати про фізкультурно-оздоровчу та спортивно-масову роботу, яка здійснюється в первинних спортивних організаціях; розкривати важливість і необхідність занять фізичними вправами та спортом, їхню цінність і значення для кожного громадянина зокрема і колективу в цілому. Жанрово різноманітні матеріали газет та журналів мали надавати інформацію для постійного поповнення знань з основ гігієни, фізичної культури, здорового способу життя, а також використання її у практичних заняттях (пропонувати конкретні поради, рекомендації, комплекси вправ і т. ін.); широко пропагувати комплекс «Готовий до праці та оборони».

Важливу роль у пропаганді фізичної культури і спорту, інформаційного забезпечення навчального процесу та наукових досліджень мало відігравати книгодрукування. Незважаючи на те, що галузеве видавництво «Фізкультура и спорт» з 1923 до 1987 року видало 7909 галузевих видань, серед яких близько 400 науково-теоретичних збірників і монографій та понад 3000 методичних видань з питань масової фізичної культури та видів спорту [4], інформаційне забезпечення вважали недостатнім.

Для популяризації науково-теоретичних видань видавництво наприкінці 80-х років започаткувало серію «Наука — спорту» та «Наука — здоров'ю». Серед періодичних видань чільне місце посідав науково-теоретичний журнал «Теория и практика физической культуры», який щорічно публікував у середньому близько 300 наукових статей, а також відомі фахові журнали «Физическая культура в школе», «Легкая атлетика», «Спортивные игры». Але цього виявилось недостатньо для здійснення повноцінного інформаційного забезпечення: бракувало навчальної, наукової, спортивної літератури, практично зупинилося видання наукових монографій, викладачі ВНЗ фізкультурного профілю відчували інформаційний «голод», що було пов'язано ще й з тим, що в нових умовах висували нові критерії та принципи відбору, систематизації і трансформації інформаційного матеріалу з суміжних наук, що вивчали спортивно-рухову діяльність та різні аспекти фізичної культури. Незважаючи на діяльність провідних періодичних видань, на підставі аналізу інформаційних потоків [5] з фізичної культури та спорту було встановлено, що у виданні періодичних науково-теоретичних і методичних

журналів країна значно відстає від провідних спортивних держав світу. Так, англійською мовою у цей час видавали 30 наукових журналів академічного характеру (видавали такі журнали не тільки в англійських країнах, але й у ФРН, Японії, Польщі, Угорщині), німецькою — два щомісячні науково-теоретичні журнали та вісім щомісячних методичних журналів з видів спорту, а обсяги наукової продукції російською мовою та мовами інших національностей країни становили лише 5–10% від світової.

1989 року провідний науково-теоретичний журнал країни «Теория и практика физической культуры» видозмінюється: з № 3 журнал друкують у видавництві «Советский спорт», з № 6 головним редактором стає В. К. Бальсевич. На першій сторінці журналу з'являється стаття «Теория — для практики физической культуры», у якій йдеться про зміни, що відбуватимуться у журналі: редакційний колектив планує створити таке періодичне видання, яке могло би постійно підтримувати «професійний тонус» фахівців, бути практичним помічником, консультантом, джерелом цікавої, різноманітної і разом з тим потрібної та корисної інформації [6]. З'являються нові рубрики: передова стаття, «Нарис, публіцистика», «Наука — практиці», «Фізіологія, спортивна медицина», «Історія, соціологія», «Консультації» (на допомогу викладачеві ВНЗ, тренеру, практичному лікарю, управлінцю), «Репліка читача», «Наукове життя», «Огляди», «За кордоном». Редакційний колектив планував також друкувати проблемні номери журналу, які були би присвячені теорії і методиці виду спорту або групи видів спорту. Так, були надруковані інформаційні матеріали щодо перебудови в галузі фізичної культури і спорту, проблем вищої фізкультурної освіти, тренування в циклічних видах спорту, фізичної підготовки спортсменів, спеціальної підготовки спортсменів, харчування спортсмена, фізичного виховання в сім'ї, дошкільному закладі, фізичного виховання школярів, студентів та багато інших.

Важливими проблемами розвитку журналу були не тільки якість його інформаційних матеріалів, літературне та художнє оформлення, а й наклад. Щоб збільшити наклад, журнал почав друкувати рекламу та роз'яснювати можливість використання інформаційних матеріалів у практичній, методичній і науковій роботі студентів, у процесі оволодіння майбутньою професією; редакційний колектив прагнув прищепити студентам навички читати і цікавитися журналом, у якому вони могли знайти професійно значущу інформацію, практичні поради.

Незважаючи на нову концепцію, 1989 року журнал «Теория и практика физической культуры» не міг похвалитися ґрунтовними інформаційними матеріалами: продовжував друкувати невеликі за об-

сягом, не зовсім коректні за оформленням, без анотацій або рефератів іноземною мовою публікації, які за кордоном не сприймали всерйоз. Про це свідчила відсутність цитувань статей з журналу і посилань на нього в зарубіжній науковій періодиці.

1990 року журнал змінив художнє оформлення, обсяги наукових статей, їхню стилістику. На його сторінках особливу увагу почали приділяти фізкультурно-рекреаційній стратегії, а пропаганда фізичної культури і спорту отримала інше звучання: вона мала переконувати населення країни у значенні фізичної культури для виховання молоді, профілактики хвороб, продовження активного довілття, боротьби зі шкідливими звичками.

Нові соціально-економічні умови життя суспільства та окремих груп населення формували відповідні цінності, ідеали, потреби, зокрема й ставлення до здоров'я. Змінився загальний культурний рівень населення. Це позначилося й на організації пропагандистської діяльності спортивної періодики. Періодичні видання змінюють акценти: після пропагування засобів фізичної культури починають вивчати особистість. Уперше з'являються статті про теорію і культуру здоров'я, культуру здорового способу життя. Змінюються функції засобів масової інформації: вони стають просвітницько-виховними та організаційно-управлінськими [6].

У 90-х роках журнал публікує Концепцію розвитку фізичної культури та масового спорту, де чітко регламентує завдання спортивних засобів масової інформації: підвищувати у населення інтерес до фізичного вдосконалення, розкривати гуманістичні цінності фізичної культури, активно популяризувати самостійні заняття з використанням природних чинників, наполегливо формувати в масовій свідомості розуміння життєвої необхідності фізкультурно-спортивних занять; публікаціями, інформаційними матеріалами, науковими статтями сприяти зростанню престижу фізичної підготовки людини і вміння володіти власним тілом, підвищувати рівень знань з гігієни та фізичної культури до рівня останніх наукових досліджень.

Останні номери журналу кінця 90-го року були тематичними: комп'ютеризація галузі фізичної культури і спорту, фізичне виховання школярів (проблеми і рішення, нові підходи, зарубіжний досвід), фізкультура і спорт у школі (нові ідеї), фізкультурний вектор здоров'я дошкільників, стан і перспективи вищої фізкультурної освіти.

1991 року на сторінках журналу активно аналізують розвиток спортивної науки, зокрема функціональні теоретико-методичні дослідження в галузі фізичної культури та спорту, проблеми формування і розвитку фізичної культури населення, модернізацію системи спортивного тренування, відродження шкільного спорту, підвищення державного пре-

стижу фізичної культури та спорту як культурного надбання. З 1991 року журнал виходить з додатками — науково-методичним додатком «Тренер» і науково-популярним «Вітатрон». Ці додатки мали на меті забезпечити взаємодію вчених і фахівців різних видів спорту у процесі обміну думками та ідеями, науковими, методичними й організаційними новинками та протидіяти потокам некваліфікованої інформації, яка почала заповнювати газетно-журнальний ринок, а також здійснювати інформаційне забезпечення здорового способу життя: «Вітатрон» друкував дайджест сучасних методик оздоровлення, знайомив з йогою початківців, пропонував методику лікування лікарськими травами.

У 90-х роках лідерами спортивної періодики в країні були газета «Советский спорт» (періодичність видання — 252 номери на рік, п'ять номерів на тиждень), журнали «Теория и практика физической культуры» (періодичність видання — 12 номерів на рік), «Олимпийская панорама» (періодичність видання — чотири номери на рік), «Футбол», «Спорт за рубежом» (надходили лише в роздрібну торгівлю), «64-шахматное обозрение»; книгорозповсюдження здійснювало видавництво «Советский спорт».

Дев'яносто перший рік змінив політичну ситуацію в країні. Незалежними стали колишні республіки Радянського Союзу. Галузеве видавництво «Советский спорт», спортивна періодика на чолі з провідним науково-теоретичним журналом «Теория и практика физической культуры» залишилися за межами новоствореної держави Україна. Розпочався новий етап книговидання та функціонування спортивної преси в кожній державі окремо.

Висновки. Спортивна періодика середини 80-х — початку 90-х років активно сприяла розповсюдженню інформації про діяльність фізкультурних і спортивних організацій, інформувала про фізкультурно-оздоровчу та спортивно-масову роботу, розкривала важливість і необхідність занять фізичними вправами та спортом, їхню цінність і значення для кожного громадянина зокрема і колективу в цілому. Жанрово різноманітні матеріали газет та журналів надавали інформацію для постійного поповнення знань з основ гігієни, фізичної культури, здорового способу життя, а також використання її у практичних заняттях. Важливу роль у пропаганді фізичної культури і спорту, інформаційного забезпечення навчального процесу та наукових досліджень того періоду відіграло книгодрукування.

Список літератури

1. Свістельник І. Р. Спортивна періодика та галузеве книговидання у 40—50-х роках ХХ століття /

- І.Р. Свістельник // Теорія та методика фізичного виховання. — 2009. — № 12. — С. 18, 35–37.
2. Валиахметов А. К. Убеждать словом, убеждать делом / А. К. Валиахметов // Теория и практика физической культуры. — 1982. — № 2. — С. 4–5.
  3. Больше самостоятельного творчества в работе специалистов физкультурного движения // Теория и практика физической культуры. — 1986. — № 11. — С. 4–5.
  4. Советская наука о физической культуре и спорте: состояние и перспективы / В. М. Зацюрский, Г. С. Туманян, В. П. Козьмина, М. А. Петрачев // Теория и практика физической культуры. — 1988. — № 1. — С. 2–5.
  5. Теория — для практики физической культуры // Теория и практика физической культуры. — № 6. — 1989. — С. 2.
  6. Виноградов П. А. Функции средств массовой информации в развитии физической культуры, формировании здорового образа жизни / П. А. Виноградов // Теория и практика физической культуры. — № 1. — 1990. — С. 35–38 ; 67.

Надійшла до редакції 15.10.2010 р.

Свистельник И. Р. Книгоиздание и периодическая пресса отрасли физической культуры и спорта середины 80-х — начала 90-х годов XX века.

Проанализирована тематическая направленность ведущих журналов и газет и рассмотрена деятельность отраслевого издательства «Физкультура и спорт». Определено, что в этот период развивается спортивная наука, внедряются в практику теоретические и методические исследования.

Ключевые слова: книгоиздание, периодика, тематика, спортивные средства массовой информации, издательство.

Svistelnik I. R. Edition of books and periodic of industry of physical culture and sport of middle 80th are beginnings of 90th of XX centuries.

The thematic orientation of leading magazines and newspapers is analysed and activity of of a particular branch publishing house is considered « Physical culture and sport». It is certain that sporting science develops in this period, theoretical and methodical researches are inculcated in practice.

Key words: knigoizdanie, periodicals, subject, sporting mass medias, publishing house.

Гогін О.В.

Г58 Легка атлетика: Навчальний посібник. — Харків: «ОВС», 2010. — 395 с.
ISBN 966-7858-57-X.

В основу навчального посібника покладено системно-структурний підхід, який в найбільшій мірі дозволяє вирішити їх цільову направленість. Наведені матеріали тісно пов'язані зі змістом інших навчальних дисциплін, які вивчаються на факультеті фізичного виховання.

Для студентів факультетів фізичного виховання педагогічних навчальних закладів.